

משה רבנו ורחב הזונה

בי ההכרה שאין הברל מהותי בין התנהגות האדם ובין התנהגות שאר בעלי החיים.

בספריו של לורנץ מצאתי לא רק אהבה עמוקה לחיות, אלא גם הסבר רציני לדימויו הזה שבין התנהגות האדם והחיות. במילים פשוטות (הוא עצמו היה, חוץ מהכל, גם סופר מצויין) הוא אמר שהחלוקה המקובלת בין המין האנושי מצד אחד ובין בעלי החיים מצד שני היא חסרת כל בסיס בטבע. המין האנושי אינו אלא אחר ממיני בעלי החיים. לכן אנחנו נושאים בקירבנו הרבה תכונות שהתפתחו במשך מאות מיליוני שנים אצל אבותינו — הקופים, היונקים הפשוטים יותר, התולעים, הדגים, עד ליצורים הפרימיטיביים ביותר. ומכיוון שזה כך, אינולת היא לחשוב שתכונות כאלה ייעלמו אחרי כמה אלפי שנים של תרבות אנושית.

למשל: התקופות, שעליה כתב לורנץ את אחד מספריו החשובים ביותר. בעלי החיים ניוונים מצמחים או מבעלי החיים אחרים, ועל כן הם זקוקים לטבח מחייה מסויים. אם לא ישמרו על מרחב זה, יגועו ברעב. על כן צייד אותם הטבע בתקופות. זו הרושה להם כדי להגן על המרחב, אם כיחידים (אצל בעלי החיים מסויים), אם כשבים (אצל בעלי החיים אחרים, כמונו).

כאשר צייד הטבע בעלי החיים בנשק קטלני — מלתעות, רעל, ציפורניים וכו' — הוא דאג לכך שלא ישתמשו בו איש נגד רעהו. יש עכבות, יש טכסים, יש סידוריים המונעים מבעלי החיים להפעיל את נישקם הקטלני נגד בני מינם.

החריג האחד הוא האדם. הטבע לא צייד אותו בנשק, ועל כן גם לא טרח לטעת בו את העכבות הררושות למניעת השמרה הרדית. הנשק האנושי היחיד הוא המוח, שגדל וגדל, עד שהקוף האנושי מסוגל בימינו להשמד מאות מיליונים בפצצות גרעיניות. בהיעדר עכבות טבעיות, זה יכול לקרות.

מה לעשות? לורנץ לא האמין שניתן לשרש תכונות שנוצרו במהלכם של אלפי דורות. הוא הציע להכיר בקיומן של תכונות אלה ולהטיט אותן לאפיקים חדשים. למשל, לתעל את התוקפנות הטבעית של האדם לאפיקים חדשים של ספורט. הספורט היה, בעיניו, תחליף למלחמה, עיסוק שבו פורצת החוצה כל הפראות של האווירה המלחמה, יצירה השת"יית של השכונות וכו'.

מי שמקבל את גישתם של לורנץ, עמיתיו ותלמידיו הרבים, עלול להתפתות לפסימיות עמוק. קח את כל היצורים האפלים האלה ניסעו בנו לפני מאות אלפי שנים, איזה סיכוי יש לנו להתייגבר עליהם?

למשל: אם במשך מאות אלפי שנים שלט הזכר האנושי בנבחה האנושית, וזהו המצב גם אצל אבותינו הקופים — איזה סיכוי יש לפמיניזם, שניצחוננו הוא תנאי מוקדם לעליית המין האנושי לדרגה גבוהה יותר?

איני מקבל את הגישה הפסימית. לורנץ ותלמידיו עזרו לנו להבין את עצמנו, את היצורים החבויים בנו, ואת מקורם. אבל אותו הטבע שנטע בנו תכונות אלה נתן לנו גם את המוח האנושי, כלי נהדר ומיוחד במינו. בעזרת המוח יכולים אנחנו לשלוט בעצמנו, לתעל את יצרנינו היותר אפלים, לפתח את הטוב והיפה שכנו, את כמיהתנו הטבעית לאמת ולצדק.

אני סבור שלורנץ עצמו נטע בנו הפליטת שלו עם הנאצים היה קצר, ואולי נבע מטעמי נוחיות והליכה בתלם. בדפי ספריו נושבת רוח של אהבה כל חי, אופטימיות טבעית. למדע שלו קרא "אתולוגיה" — מן המילה היוונית "אתוס", שפירושה אופי, טבע, תכונה. "לוגיה" פירושו ריבור, ומכאן ענף של ידע. אתולוגיה היא המדע של עיצובי האופי. הוא זכה בפרס נובל, ובצדק. כמו פרודר ומארכס, דארווין וטוויני פתח אפיקים חדשים למחשבה האנושית.

אוטיסט לאוטיסט אדם

אינני יודע אם זה סרט גדול. הסיפור מסופר בפשטות די רבה, ואין בו תיחבוב. אך אינני מבקר קולנוע, ולכן כל זה לא איכפת לי. הסרט ריין מן ("איש הגשם") השפיע עלי מאוד. לכאורה זהו סיפור על אוטיסט (רסטין הופמן), ויחסיו עם אחיו הנורמלי (טום קרו). אך במהרה מתברר שגם הנורמלי אינו אלא אוטיסט — אדם אמריקאי מודרני, שלא איכפת לו דבר מלבד הכסף, המרוכז כל יכולו בעצמו, המנצל את כל הניקרים בדרכו. הוא אוטיסט מסוג אחר.

הסרט הוא סיפור היחסים בין שני אוטיסטים אלה — מה הם עושים זה לזה, ואיך המיפגש משנה את שניהם. לא אגלה כאן מה קורה, שמא אקלקל את הנאת הצופים. אך מותר לגלות שזוהי התפתחות מרתקת.

רסטין הופמן מגלם את דמות האוטיסט בצורה משכנעת, ועל כן זכה בפרס נובל והוב. הוא מועמד גם לאוסקר. אך יש בכך איצדק מסויים. כי תפקידו של הופמן קלייחסי. התסריט מעצב את הדמות. אך רמותו של האה הנורמלי, טום קרו, מורכבת הרבה יותר, הדורשת מיחשק הרבה יותר מתוחכם. לדעתי זכאי קרו לפרס.

הארץ שלנו מלאה באוטיסטים, גם כממשלה, והופמן יכול היה לגלם את דמותו של שר ישראלי. הארץ מלאה גם בכיפופים של עשירים חרשים, צעירים ונמרצים. אני מכיר רבים כאלה, סריסי נפש, וטום קרו מגלם את כולם.

בהתפיסות היסטוריות בין עמים. רעיון זה היה זר לו לגמרי. לאחר מכן הסביר לי חיים צדוק את גישת מיפלגתו: אם נוכל, נחזיק בכל השטחים. אם לא נוכל, נשתרל להחזיק ברובם. אם לא נוכל, נשתרל להחזיק בחלק כלשהו. ואם גם זה לא יילך, נחזיר את הכל."

אני משוכנע שזאת היתה גם גישתו של אשכול. הוא התכוון לנהל משאומתן קשה, ולהשאיר בסופו של דבר בידי ישראל את רוב השטחים הכבושים. בכך חיבל בעצם האפשרות לפתוח במשאומתן. לא רק הפלסטינים, שעליהם לא חשב כלל, אלא גם חוסיין לא היה מוכן להיכנס למשאומתן מכלי שיובטח לו מראש שישראל תחזיר את כל השטחים שכבשה. (כפי שהבטיח מנחם בגין אחר כך לאנוור אל-סאראת, לפני שזה בא לירושלים.)

כל היושבים מסביב לשולחן בתוכנית הסלולויזיה לא הבינו את האיש, או ניסו לתאר אותו בצבעים ורורים. לדעתי, אשכול היה בראש ובראשונה מתנחל. את מיטב חייו הקדיש להתיישבות, וכאשר נכבשו הגדה המערבית ורצועת עזה ראה בהן בראש ובראשונה מישבנות התיישבות. יתכן שהיה מוכן, נפשית, להחזיר את שכם ותרבונו ועזה, אך הוא לא חלם להחזיר את האדמות הראויות להתנחלות.

הוא היה אדם חביב, אולי הפוליטיקאי הסימפטי ביותר שהיכרתי. היה לו חוש הומור נהדר. הוא היה חכם מאוד ביחסי אדם. אבל כל זה אינו חשוב.

החשוב הוא שלוי אשכול לא היה מדינאי — כי מדינאי הוא אדם המבין את גודל השעה, והתופס כנפני הבגר של ההזדמנות החולפת. אשכול החמיץ את ההזדמנות של 1967, שלא תחזור לעולם. הוא לא הבין את גודל השעה. זוהי אשמתו הגדולה. הוא היה פוליטיקאי פיקח מאוד. אבל הוא לא היה מדינאי חכם. הוא השאיר לנו ירושה איזמה.

סכנה גדולה

הרבה תומרת עמולה הונפק בשבועות האחרונים לקראת הבחירות לרשויות המקומיות. אבל לשיא הגיע כרוז משותף של רכז סניף סולדת ורכז סניף התחייה באילת.

הם קראו להצביע בעד מועמד הליכוד, ואלה נימוקיהם: "סכנה גדולה מאיימת על העיר... כמות בניה המיעוטים הולכת ומתרחבת בעיר, מאיימת עלינו... האיום על התיירות כיום איננו מהגבולות — האיום הוא כאן מבפנים... כיום בניקנס הבוחרים האילתיים רשומים כ-40000 בנימייעוטים... תוכנית של גבי קדוש והליכוד באילת לעיר קטנה, איכותית ויהודית..."

אילו נאמר בכרוז "יהודים" במקום "בנימייעוטים", ועיר קטנה, איכותית וארית" במקום מה שנאמר, היה זה יכול להיות כרוז נאצי טיפוסי משנת 1933. הוא הופץ ביום שבו נחתם ההסכם להחזרת טאבה הסמוכה לריבונות ערבית. נראה שתושבי אילת הם בכל זאת אנשים שפויים. הם לא נחרו באיש שיש לו ממליצים כאלה.

חיות אדם

חבל שלא פגשתי אותו מימי. עכשיו זה מאוחר מדי. פעם, כשהייתי בוינה, השגתי את כתובתו. הוא גר בעיירה סמוכה. צילצלתי לביתו. אשתו ענתה לי. היא אמרה שהפרופסור קונראד לורנץ אינו בבית, ושאוואלי בטובי לטלפן בשעה מאוחרת יותר.

אני מודה שלא העזתי. רק פעם פעמיים בחיי הרהבתי עוז להתקשר עם מחבר של ספר, שעשה עליי רושם עמוק. לא רציתי להטריד את האיש הנערץ. חבל. אילו חיברתי כיום רשימה של תריסר האנשים שהשפיעו על מחשבותי יותר מכל, היה קונראד לורנץ תופס בה מקום של כבוד. הוא פקח את עיניי לאחר ההיבטים החשובים, הדרושים להבנת עולמנו ומינונו.

הגעתי לספריו אחרי שכבר רכשתי ניסיון כמגדל מיספחה של חתולים. תמיד הייתי אוהב-חיות משוגע, אבל כאשר הייתי במחיצת שותי, בניה ובנותיה, התחלתי להבין את הכללים המסדיים את היחסים בין החתולים. וככל שהתעמקתי בכך, כן גברה

משה רבנו מתגבב לארץ המובטחת, מגיע ליריחו ומתעלס באהבים עם רחב הזונה, המפנקת אותו בסמים. בעודו נמצא בסריף, הוא כותב את עשרת הדיברות...

מה היו אומרים אצלנו אילו יהודי מומר — נניח ששמו זלמן רושינסקי — היה כותב ספר כזה?

שמיים וארץ היו נרעשים. המונים היו יוצאים לחובות כדי להפגין נגד התועבה. הרבנים הראשיים לא היו מטילים עליו עונש-מוות, אם כי הרבי מלובאביץ בוודאי לא היה טומן את ידו בצלחת, וגם לא הרב מאיר כהנא. אבל בוודאי היו שורפים את חנויות הספרים, ומאיימים על המויל בחרם טוטאלי.

אני מדבר, כמובן, על סיפרו של סלמאן רושדי. באיחור רב, מפני שאני מתלבט קשות.

מצד אחד, ברור שהייתי לוחם בשצף קצף על זכותו של זלמן רושינסקי לכתוב את הספר, ועל זכותו של המויל לפרסמו. גם אילו הייתי משוכנע שזלמן הכניס את משה רבנו לספר רק כגימיק לקידום המכירות.

אין להטכים לשום צנזורה. כאשר מתחילים לשרוף ספרים, גומרים בשריפת בני-אדם, כפי שאמר היינריך היינה, בחוש נבואי נרדף.

אני שמח שירידי אדוארד סעיד, מגדולי האינטלקטואלים הפלסטיניים וחבר המועצה הלאומית הפלסטינית, העז לצאת חוצץ להגנת סלמאן רושדי. התמונה שצוירה בארץ, לצורכי תעמולה, כאילו מליארד מוסלמים צמאידים, פראימידיבר אחר אחר, רוצים ללקק את רמו, היא מגוחכת.

(כל המוסלמים צמאידים, כל היהודים רמאים, כל המארוקאים סכינאים, כל הרומנים גנבים וכו' וכו').

שאלה אחרת לגמרי היא: האם כדאי לפרסם את הספר בארץ? כאן אני מתלבט. המוסלמים מהווים כ-16% מאוכלוסיה מדינה, ואנחנו שולטים במיליון חצי פלסטינים נוספים, שגם הם ברובם הגדול מוסלמים. אם כל המוסלמים רואים בספר זה פגיעה נוראה בכל הקדוש להם, האם כדאי שמדינת-ישראל תהיה מזוהה עם הפגיעה הזאת?

כאשר מדובר על הזכות — אין פשרה. על זכות צריכים להילחם עד הסוף.

אך כאשר מדובר על מימוש הזכות, מותר להפעיל גם את השכל הישר, וגם קצת התחשבות בזולת.

אשמתו של אשכול

השידור על לוי אשכול צייד את דמותו של אבא נחמד ומלבב, פיקח ובעל חוש הומור. והוא באמת היה כזה.

אך כאשר התחיל עמוס עוז לתאר אותו כמדינאי גדול מאוד, אחד הגדולים בדרגונו, נפלטה מפי הקריאה "בולשיט". וכאשר חזרו אחרי ואמרו "בשולם דבר לא טעה", זה הגיע לגבול האבסורד.

אני ואת בנסות: לוי אשכול, יותר מכל אדם אחר, אשם במצב שבו אנחנו נתרנים כיום.

אשכול הוא האיש שקבע את דרכה של המדינה ברגע הקריטי, מייד אחרי מלחמת ששת-הימים. ירשיו רק המשיכו בדרך. גולדה מאיר, אשה מטופשת ופי רימיטיבית, לא המציאה שום דבר חדש.

היתה לי חיבה רבה לאיש הזה, ומותר לי לומר שגם הוא התייחס אלי בצורה ידידותית למדי. פיתחנו בינינו מעין מיטת חקה או ככנסת ממש ליד דוכן-הנואמים. אשכול היה פותח בנאום, שהיה מורכב כולו ממיטת פטים בלי התחלה וכלי סוף, כלי קו מנחה וכלי רצף הגיוני.

הקצרניות היו מוכנות להתאבר, אבל אני אינני אהבתי להקשיב לו. אחרי כמה רקות הייתי נוהג לזרוק לו קריאת-ביניים, ברוח השקפתו. אשכול היה שוכח את נאומו, פונה אלי ומתחיל לענות לי באריכות. הייתי קורא לו עוד קריאה, וכן הלאה.

אנשיהמערך, ששנאו אותי, היו באים אליו אחר כך בטענות. "מה אתה עונה לזאת? אתה רק מוסיף לו חשיבות" אבל המישחק בינינו נמשך.

עוד לפני מלחמת-ששת-הימים נפגשתי איתו כמה פעמים, לפי בקשתו. הצעתי לו להקים גדר אלקטרונית לאורך הגבול הסורי, וכך למנוע את חריית הפידיאוי של פת"ח, שגררו אותנו לקראת מלחמה. זה היה אז רעיון חדש לגמרי, שנוסה בוויאט נאם. אשכול ענה לי שזה יעלה יותר מדי ביוקר.

הצעתי לו גם להקים מיניסטיון חדש לענייני ישראל-ערב, מעין מישרד-המרחב. הוא הקשיב בידידות והתעלם מן ההצעה. ביום החמישי של מלחמת-ששת-הימים שיגרתו לו מכתב פומבי, שפורסם באותו היום גם בעיתון. קראתי לו לנצל את הרגע הגדול, כאשר נטרפו כל הקלפים, ולהציע באופן וראמתי לעם הפלסטיני להקים את מדינתו לצד ישראל, בשטחים שכבשנו זה עתה.

אחרי המלחמה ביקשתי פגישה איתו, והוא קיבל אותי מייד בחדרו בבניין הכנסת. חזרתי על הצעתי. שוב הקשיב בידידות, ואחר כך אמר לי בערך כך: "איהו מין סותר אתה? סותר טוב מציע את המחיר הנמוך ביותר עבור החסודרה, אחר-כך עומד על המקח ומשתרל להגיע למחיר נמוך ככל האפשר. אתה רוצה שנגיד לערבים מראש שאנחנו מוכנים להחזיר את כל השטחים תמורת שלום. כך לא מנהלים משאומתן"

לשוא טענתי באוזניו שאנחנו לא עוסקים כאן במיסחר, אלא

אשכול